

جزوه ویژه امتحان نهایی

گروه آموزشی مشاوره‌ای نوتروفیل

نوتروفیل، حامی عدالت آموزشی

علوم و فنون ادبی - پایه یازدهم

فصل اول

درس اول: تاریخ ادبیات فارسی در قرن‌های هفتم، هشتم و نهم

□ قرن هفتم:

مسیر به وجود آمدن سبک عراقی: به وجود آمدن زمینه‌های تغییر سبک با روی کار آمدن حکومت‌های غزنوی و سلجوقی، تغییر مرکز ادبی و سیاسی از خراسان به عراق عجم و فاصله گرفتن سبک بینابین و آذربایجانی از سبک خراسانی؛ موجب کم‌کم پدید آمدن سبک عراقی شد. این سبک از اوایل قرن ۷ الی اوایل قرن ۱۰ سبک غالب بود. دلیل نامیدن سبک عراقی: منتقل شدن کانون‌های فرهنگی از خراسان به عراق عجم پس از حمله مغول / وجود شاعران و نویسندگان بزرگ در این دوره که اغلب از شهرهای عراق عجم (اصفهان، همدان، ری، اراک کنونی و ...) بودند.

□ اتفاقات و رویدادهای قرن ۷

- ✓ حمله مغول‌ها به مرزهای ایران در اوایل قرن ۷ و آسیب به نظام کشاورزی، اقتصادی و فرهنگی
- ✓ ویران شدن کانون فرهنگی ایران یعنی خراسان و از بین رفتن مدارس و بزرگانی مانند: نجم‌الدین کبری و عطار
- ✓ ویران شدن بنیان فرهنگ و آبادانی‌ها با حمله مغلان و سپس تیمور
- ✓ پناه بردن دوستداران فرهنگ و اخلاق به تصوف برای کسب آرامش و روی آوردن به ادبیاتی با مضمون‌های عواطف انسانی، ترویج روحیه تسامح و تساهل، خدمت به خلق، آزادگی و اعتقاد به بی‌ثباتی دنیا
- ✓ از رواج افتادن زبان عربی با برجیده شدن آخرین خلیفه عباسی، المستعصم بالله و توجه بیشتر به زبان فارسی
- ✓ نابسامان شدن وضعیت زبان و ادبیات فارسی به دلیل کشته یا متواری شدن بیشتر ادیبان و دانشمندان
- ✓ اما از عوامل مثبت آن این بود که ادبیات فارسی در ناحیه عراق عجم گسترش پیدا کرد و آثار ارزشمندی پدید آمد.

□ ویژگی شعر این دوره:

نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی و آسمانی / روی گرداندن از حاکمان / کم‌رنگ شدن قصیده و گسترش غزل / استفاده از مثنوی برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان (مانند: مثنوی معنوی که قهرمان آن انسان پاک نهادی است که در مبارزه با هوای نفسش برمی‌خیزد)

□ ویژگی‌های نثر این دوره:

گرایش به دو جریان ساده‌نویسی (طبقات ناصری و مرصادالعباد) و پیچیده‌نویسی با محتوای تاریخ حاکمان وقت (تاریخ و صاف و تاریخ جهانگشای جوینی)

□ معروف‌ترین نویسندگان و شاعران قرن هفتم:

- مولانا جلال‌الدین بلخی: شاخص‌ترین شاعر عارف / آثار در دو محور اندیشه و احساس / آثار او مثنوی معنوی و دیوان شمس که در آن معارف بشری و مسائل عرفانی بیان شده است.
- سعدی: فرمانروای ملک سخن / ۳۵ سال گرد جهان گشت / گلستان دارای نثر مسجع و بوستان به مثنوی است / سرآمد شاعران در غزل‌های عاشقانه / سخنگوی ضمیر خودآگاه ایرانی در ادبیات تعلیمی / طبع آزمایی در بیشتر قالب‌های شعری / آثار منشور: فیه مافیه و مجالس سبعه
- فخرالدین عراقی: صاحب غزل‌های عرفانی زیبا / کتاب لمعات در قالب نظم و نثر و با موضوع عرفانی / مثنوی عشاق‌نامه که در هر فصل به یک مبحث عرفانی پرداخته است.
- نجم‌الدین رازی معروف به نجم‌دایه: نویسنده توانا و عارف وارسته / کتاب «مرصادالعباد من المبدأ الی المعاد» را در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی با نثری ساده گاه دارای سجع و موازنه

- عطاملک جوینی: نثرنویس / مؤلف کتاب تاریخ جهانگشا با نثر مصنوع و دشوار / موضوع این کتاب شرح ظهور چنگیز، احوال و فتوحات او، تاریخ خوارزمشاهیان، فتح قلعه‌های اسماعیلیه و حکومت جانشینان حسن صباح / از افرادی نفوذ حکومت مغولان
- فضل‌الله همدانی: از چهره‌های سیاسی و علمی عصر ایلخانان و وزیر مقتدر غازان خان و اولجایتو / نویسنده کتاب جامع التواریخ با نثری عالمانه و پخته / تاسیس کردن بنا رُبع رشیدی
- شمس‌قیس رازی: اثر معروف او المعجم فی معاییر اشعار العجم از نخستین و مهم‌ترین آثار در علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر

□ قرن هشتم

- ✓ ابراز عقاید صاحبان مذهب‌های مختلف به دلیل بی‌اعتقادی برخی از ایلخانان مغول و بی‌تعصبی، نسبت به مذاهب رایج
- ✓ پهناوری قلمرو بالندگی زبان و فرهنگ فارسی از شبه‌قاره هند تا آسیای صغیر
- ✓ به شمار رفتن مناطق مرکزی ایران و شیراز در حکم مرکز ادبی، از بین رفتن دربارهای ادب‌دوست و به سستی گراییدن زبان شعر به جز سروده‌های خواجه و حافظ

□ معروف‌ترین نویسندگان و شاعران قرن هشتم:

- خواجه کرمانی: غزل پرداز برجسته و اثرگذار بر حافظ / سرودن چند مثنوی به پیروی از پنج گنج نظامی
- ابن‌یمین: شاعر عصر سربداران / ابراز قدرت شاعری در قطعات اخلاقی / قناعت پیشگی و بی‌اعتباری دنیا از مضامین شعری اوست.
- حافظ: شاعر سرآمد قرن ۸ / به کمال رسیدن غزل توسط او / لحن سخن حافظ گزنده، طنزآمیز و سرشار از خیرخواهی و اصلاح‌طلبی
- سلمان ساوجی: در غزل توجه خاصی به سعدی و مولوی دارد / مثنوی «جمشید و خورشید» او به شیوه داستان‌های نظامی
- عبید زاکانی: شاعر خوش ذوق و آگاه / به تصویر کشیدن تزویر و ریاکاری حاکمان، در آثارش / بیان ناهنجاری اجتماعی در منظومه موش و گربه / آثار منشور او: رساله دلگشا، اخلاق‌الاشراف، صدپند
- حمدالله مستوفی: مورخ مشهور ایرانی / کتاب «تاریخ گزیده» او در برگیرنده تاریخ پیامبران، خلفای چهارگانه، خلفای بنی‌عباس و تاریخ ایران تا سال ۷۳۰ هـ. ق

□ قرن نهم

- ✓ حمله دیگر بعد از مغول‌ها، توسط تیمور گورکانی و برپایی حکومت تیموریان تقریباً از نیمه دوم قرن هشتم تا اوایل قرن دهم در ایران
- ✓ ادامه یافتن مینیاتور، معماری، تذهیب و تاریخ‌نویسی و رونق گرفتن ادبیات (هر چند این رونق بنیادی نبود و کتاب‌های تحقیقی، عمدتاً سطحی و ادبیات نیز تقلیدی بود)
- ✓ حمایت شاهرخ از هنرمندان خوش‌نویس و نقاش و شاعران پس از مرگ تیمور
- ✓ در زمان بایسنقر میرزا قرآن و شاهنامه به خط خوش نگاشته شدند.

□ معروف‌ترین نویسندگان و شاعران قرن نهم:

- جامی: کتاب نفحات‌الانس به شیوه تذکره‌الاولیای عطار در بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان / کتاب «بهارستان» به سبک گلستان سعدی / مثنوی تحفه‌الاحرار به پیروی از نظامی
- شاه نعمت‌الله ولی: دارای مقامی بلند در تصوف و عرفان / سرسلسله صوفیان نعمت‌اللهی / دیوان شعر او دارای مضامین دقیق عرفانی
- دولت‌شاه سمرقندی: نویسنده تذکره دولت‌شاه است و کتاب را به تشویق امیرعلی شیر نوایی نوشته است (که شرح احوال بیش از صد تن از شاعران ایرانی از آغاز تا زمان مؤلف است)

درس دوم: پایه‌های آوایی

شعر، پایه‌ها و پاره‌های آوایی موزون دارد؛ هماهنگی این پایه‌ها در شعر، به گونه‌ای است که انسان، با شنیدن یا خواندن آن‌ها احساس لذت می‌کند. با خوانش درست شعر، به درنگ منظم و یکنواختی که بعد از هر دسته از هجاها وجود دارد، پی می‌بریم. پایه‌ها، به گونه‌ای منظم کنار هم چیده شده‌اند. آن‌ها مانند آجرهایی هستند که در ساخت بنای شعر، به کار می‌روند. وزن شعر در حقیقت حاصل چینش منظم این پایه‌های آوایی یا ارکان عروضی است. مثال:

یار مرا غار مرا عشق جگرخوار مرا / یار تویی غار تویی خواجه نگهدار مرا

یا ر م را غار م را ع ش ق ج گر خا ر م را

یا ر ت ی ی غا ر ت ی ی خا ج ن گ ه دا ر م را

با خوانش درست هر بیت، متوجه می‌شویم که بعد از هر پایه درنگ وجود دارد. چگونگی تفکیک پایه‌ها و خوانش بیت‌ها، نظم دیداری و شنیداری را به ما نشان می‌دهند؛ این نظم سبب درک پایه‌های آوایی و لذت بردن از موسیقی متن می‌شود.

درس سوم: تشبیه

از نظر ادبی شیوه‌های گوناگونی برای آفرینش تخیل و بیان معنا وجود دارد که مهمترین آن‌ها چهار آرایه:

۱ تشبیه، ۲ مجاز، ۳ استعاره و ۴ کنایه هستند که در علم بیان بررسی می‌شود. در این درس به آرایه تشبیه می‌پردازیم

تشبیه چیست؟

ادعای همانندی میان دو یا چند چیز را آرایه «تشبیه» می‌نامند که باعث خیال‌انگیزتر شدن سخن می‌شود. تشبیه ریشه نوع نگاه و تفکر گوینده دارد.

تشبیه دارای چهار رکن اصلی: مشبه، مشبه‌به، وجه شبه و ادات تشبیه است.

مشبه: پدیده‌ای است که آن را به پدیده‌ای دیگر مانند می‌کنیم.

مشبه‌به: پدیده‌ای است که مشبه را به آن مانند می‌کنیم.

وجه شبه: ویژگی یا صفت مشترک میان مشبه و مشبه‌به است که در مشبه‌به پررنگ‌تر و آشکارتر است.

ادات تشبیه: واژه‌ای است که آن را برای بیان شباهت میان دو پدیده به کار می‌بریم. مثال: چو، چون، مثل، مانند، گویی، همچون، به سان، به کردار و...

پایه‌های اصلی تشبیه مشبه و مشبه‌به است.

انواع تشبیه (بر اساس ارکان)

۱ تشبیه گسترده و ۲ تشبیه فشرده

- تشبیه گسترده: تشبیه‌ای که ۳ یا ۴ رکن دارد و ممکن است وجه شبه یا ادات آن حذف شود. مثال:

اگر چو مرغ بنالم، تو همچو سرو ببالی

مشبه: م (من) / تو مشبه‌به: مرغ / سرو ادات تشبیه: چو / همچو وجه شبه: نالیدن / بالیدن

- تشبیه فشرده: فقط دو رکن اصلی مشبه و مشبه‌به را دارد؛ که به دو بخش اضافی و غیراضافی تقسیم می‌شود. مثال:

دل گرفتار بلای عشق توست

مشبه: عشق مشبه‌به: بلا ادات: ندارد وجه: ندارد

فصل دوم

درس چهارم: سبک‌شناسی قرن هفتم، هشتم و نهم (سبک عراقی)

ویژگی‌های زبانی سبک عراقی:

- ✓ چارچوب همان چارچوب سبک خراسانی است ولی تا حدی مختصات جدید پیدا کرده است.
- ✓ کم شدن لغات اصیل فارسی و جایگزین لغات عربی
- ✓ می‌جای همی، در به جای اندر/ استفاده اندک از ایدون، ایدر، آبا، اَبَر/ کم استفاده شدن مر در کنار مفعول
- ✓ مهم‌ترین ویژگی زبان: در آمیختگی مختصات نو و کهن

ویژگی‌های ادبی سبک عراقی:

- ✓ کاربرد بیشتر غزل و تشبیت تخلص در انتها آن
- ✓ توجه بیشتر به علوم ادبی از جمله بیان و بدیع و خارج شدن شعر از دربار
- ✓ از رونق افتادن قصیده و رواج غزل عارفانه و عاشقانه

ویژگی‌های فکری سبک عراقی:

- ✓ تغییر یافتن فکر به سبب تأثیرپذیری از مسائل اجتماعی و سیاسی
- ✓ متعالی شدن مقام معشوق تا آنجا که با معبود یکی می‌شود.
- ✓ رواج تصوف بعد از حمله مغول و رواج برخی اندیشه‌ها؛ از جمله بی‌اعتباری دنیا و اعتقاد به قضا و قدر
- ✓ مفاهیم و اندیشه‌های شعر این دوره: پرهیز از زهد ریایی، توجه به صفا و پالایش درون، برتری عشق بر عقل و امثال آن‌ها

مقایسه ویژگی‌های فکری سبک خراسانی و عراقی

خراسانی	عراقی
ستایش خرد	ستایش عشق
شادی‌گرایی	غم‌گرایی
وصال	فراق
واقع‌گرایی یا توجه به دنیای بیرون	ذهن‌گرایی یا توجه به دنیای درون
رواج روحیه پهلوانی و حماسی	رواج روحیه عرفانی و اخلاقی
باور به اختیار و اراده	باور به قضا و قدر
زمینی بودن معشوق	آسمانی بودن معشوق
بازتاب اندک علوم در شعر	بازتاب بیشتر علوم در شعر

نثر دوره عراقی

ویژگی‌های زبانی:

- ✓ ضعیف شدن نثر فنی در قرن ۷ و از بین رفتن آن در قرن ۸ با سیطره تیموریان و جایگزینی نثر ساده
- ✓ نوشتن مجدد کتاب‌های فنی گذشته به زبان ساده مثل "انوار سهیلی" اثر واعظ کاشفی که نسخه بازنویسی از کلیله و دمنه است.

- ✓ تاریخ نویسی به زبان ساده مانند ظفرنامه شامی (قدیمی‌ترین تاریخ درباره تیمور)
- ✓ رواج تاریخ‌نویسی از دوره مغول به سبب علاقه آنان به ثبت وقایع مربوط به پدرانشان و ادامه یافتن آن در دوره تیموریان
- ✓ نثر ساده، فصیح و بلیغ نیست و همچنین لغات ترکی و مغولی به زبان راه یافته است.
- ✓ تشویق سلطان حسین بایقرا و امیرعلیشیر نوایی به ترک‌گویی و ترک‌نویسی (خود امیرعلی شیر نوایی چند کتاب از جمله «مُحاکمه اللغَتین» را به ترکی نوشت و ظهیرالدین بابر هم «بابرنامه» را به ترکی نوشت).
- ✓ به وجود آمدن سستی و ضعف در ساخت دستوری جملات نثر

ویژگی‌های ادبی:

- ✓ جای گرفتن صنایع ادبی به جای تفکر و تعمق در اندیشه ادیبان
- ✓ ظاهرسازی، استفاده از استعاره‌های دور از ذهن و آوردن سجع‌های متوالی و بی‌روح

ویژگی‌های فکری:

- ✓ کاسته شدن از صحت و ائقان مطالب به دلیل کشتن یا متواری شدن فضلا و از بین رفتن کتابخانه‌ها
- ✓ تضعیف تحقیق و تتبع به علت نبودن استادان بزرگ
- ✓ از دست رفتن اصالت مدعیان عرفان به دلیل کنار آمدن با مغولان
- ✓ درسی شدن عرفان و پیچیده ساختن مفاهیم و اصطلاحات آن و در نتیجه عدم نگارش کتاب عرفانی مهم در این دوره

درس پنجم: پایه‌های آوایی همسان

بعد از تشخیص پایه‌های آوایی متوجه می‌شویم که پایه‌ها را می‌توان به شکلی منظم و یکسان دسته‌بندی کرد. این پایه‌های تکراری و هماهنگ را، پایه‌های آوایی همسان می‌نامیم.

□ برخی وزن‌ها و واژه‌های فارسی:

-U- - فاعلاتن -U- - فَعُولُن.
 -U- - مستفعلن -U- - مَفَاعِلُن
 -U U- - مفتعلن -U U- - فَعَلَاتُن

مثال: چه خوش صید دلم کردی بنام چشم مستت را / که کس آهوی وحشی را از این بهتر نمی‌گیرد

پایه‌های آوایی	چِ خُشِ صِیِ دِ	دِ لَمِ کَرِ دِی	بِ نَا زَمِ چَش	مِ مَسِ تَتِ رَا
پایه‌های آوایی	کِ کَسِ آ هُو	یِ وَّحِ شِیِ رَا	أ زِیْنِ خُشِ تَر	نِ مِیِ گِیِ رَد
نشانه‌های هجایی	--- U	-- U	--- U	--- U
وزن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن

در این بیت می‌بینیم که وزن واژه «مفاعیلن» ۴ بار تکرار شده است پس در نتیجه این پایه‌ها، پایه‌های همسان هستند.

درس ششم: مجاز

□ مجاز چیست؟

یعنی کاربرد واژه، در معنای غیرحقیقی آن. البته دریافت معنی غیرحقیقی واژه براساس علاقه یا پیوند بین آن معنا با معنای حقیقی به ذهن می‌آید و همچنین لازم است قرینه‌ای در کلام باشد تا معنای غیرحقیقی (مجازی) دریافت شود. علاقه، رابطه و پیوندی است که میان معنای حقیقی و غیرحقیقی یک واژه وجود دارد و قرینه، نشانه‌ای در کلام است که ذهن خواننده را از معنای حقیقی دور می‌سازد و به سوی معنای غیرحقیقی آن سوق می‌دهد. پس در نتیجه:

کلمه در معنای غیر حقیقی ← مجاز

نشانه که باعث می‌شود به غیر حقیقی بودن معنا پی ببریم ← قرینه

ارتباط میان معنای حقیقی و غیر حقیقی ← علاقه

مثال: شهر در جوش و خروش بود شهر مجاز از کل مردم شهر (معنای حقیقی شهر، یک مکان بزرگ برای زندگی است) پیش دیوار آنچه گویی هوش دار تا نباشد در پس دیوار گوش گوش مجاز از انسان (معنای حقیقی آن یک عضو از بدن است) دستم را بریدم دست مجاز انگشت (معنای حقیقی آن شامل کل عضو دست انسان می‌شود) معلمم قلم خوبی داشت مجاز از توانایی (معنای حقیقی آن ابزاری برای نوشتن است)

فصل سوم

درس هفتم: تاریخ ادبیات فارسی در قرن‌های دهم و یازدهم

□ قرن دهم

در این قرن حکومت همچنان به دست جانشینان تیمور بود و از نیمه دوم کم‌کم دولت صفوی روی کار آمد. این سطره طولانی مدت باعث خرابی در همه ابعاد و دانش و فرهنگ و ادبیات شد.

در این سال‌ها دو جریان شعری رونق داشت:

۱. یکی شعر لطیف و فصیح بابا فغانی شیرازی که به طور طبیعی و شیوه کسانی مثل حافظ و سعدی را به سوی سبک دوره بعد یعنی هندی می‌کشاند
۲. مکتب وقوع که نتیجه چاره‌اندیشی شاعران برای تغییر سبک و رهایی از گرفتاری تقلید بود و بازتاب طبیعی محیط اجتماعی قرن دهم بود که البته راه به جایی نبرد.

شاعران این دوره به حقیقت‌گویی و واقعیت‌گرایی برگشتند؛ چون تشخیص داده بودند که سبک عراقی از واقعیت دور شده و کاملاً جنبه ذهنی و تخیلی یافته است و با ادامه پایبندی به سنن ادبی نابود می‌شود؛ در نتیجه برای این کار نیازمند پرداختن به مسائل اجتماعی و انتقادهای سیاسی بودند که قالب غزل این اجازه را نمی‌داد.

- ✓ رو آوردن شاعران به دربار های هندی به سبب شاعرنوازی و ادب‌گرایی سلاطین هند و بی‌مهری شاهان صفوی
- ✓ تاثیر پذیرفتن فرهنگ هندی از فرهنگ ایرانی و تألیف کتاب به زبان فارسی توسط فضلی هندی
- ✓ زبان فارسی که در شبه قاره هند استحکام و استقرار لازم را به دست آورده بود، همه‌گیر و رسمی شد و تا زمان حاکمیت استعمار انگلیس در هند زبان رسمی آن دیار بود.
- ✓ توسعه یافتن اصفهان، همزمان با رشد ادبیات در هند و علاوه بر آن خراسان و آذربایجان و نواحی مرکزی ایران به کانون‌های مهمی برای شاعران، هنرمندان و دانشمندان تبدیل شد.

□ علل توجه به شعر و شاعری و انواع هنر در نزد پادشاهان صفوی:

- ۱ داشتن مقام شیخی و رهبری طریقت و تثبیت خود در این جایگاه فرهنگی
 - ۲ تماس داشتن با رؤسای مذاهب
 - ۳ داشتن رقبایی مانند شاهان عثمانی و هندی
- از مفاخر هنر: بهزاد در دوره شاه اسماعیل و رضا عباسی در دوره شاه عباس

□ معروف‌ترین شاعران این قرن:

- بابافغانی شیرازی: شاعری تأثیر گذار است و شعرش دارای دقت، ظرافت و رقت معانی است.
- وحشی بافقی: سبک شعرش حدّ واسط سبک دوره عراقی و دوره بعد، یعنی سبک هندی است و شاخصه اصلی آن واقع‌گرایی
- محتشم کاشانی: معروف در سرودن شعر مذهبی معروف و ترکیب بند عاشورایی

❑ قرن یازدهم:

- ✓ روی کار آمدن حکومت صفوی و ترویج مذهب شیعه
- ✓ بی‌توجه بودن شاهان صفوی به شعر ستایشی و درباری و عاشقانه‌های زمینی و گرایش شاعران به مضامین پند و اندرز، توصیف و بیان امور طبیعی و همچنین تبدیل موضوعات و تمثیلات کهن به مضامین تازه و به زبان جدید
- ✓ مدعی شدن گروه زیادی به شعر و شاعری به سبب وابسته نبودن شعر به دربار و از بین رفتن طبقه مدیحه سرایان
- ✓ روی آوردن مردم به امور فرهنگی به موجب رفاه اقتصادی / راهی دیار هند شدن شاعران مدیحه سرا

❑ معروف‌ترین شاعران این قرن:

- کلیم کاشانی: مشهور به ابداع معانی و خیال‌های رنگین و همچنین مشهور به خلاق‌المعانی ثانی / استفاده از ضرب‌المثل‌ها و الفاظ محاوره‌ای
- صائب تبریزی: معروف‌ترین شاعر سبک هندی / مشهور در غزل‌سرایی / خداوندگار مضامین تازه شعری
- بیدل دهلوی: سرودن غزل‌های خیال‌انگیز و به کاربردن مضمون‌های بدیع و گاه دور از ذهن / استفاده از مضمون‌های پیچیده و استعاره‌های رنگین، خیال‌انگیز و سرشار از ابهام و تخیل‌های رمزآمیز شاعرانه

درس هشتم: پایه‌های آوایی همسان ۲

در درس ۵ با شش وزن و اژه مهم آشنا شدیم که عبارتند از: فعولن / مفاعیلن / فاعلاتن / مستفعِلن / فعلاتن / مفتعلن / تکرار سه یا چهارباره این‌ها وزن‌های همسان را به وجود می‌آورد.

اگر هجای آخر این وزن و اژه‌ها حذف شود تبدیل به وزن و اژه‌های جدیدی می‌شوند.

فعولن: فَعْل، مفاعیلن: فعولن، فعلاتن: فعْلن، مفتعلن: فاعْلن یا مفتعل

مثال: ای همه هستی ز تو پیدا شده خاک ضعیف از تو توانا شده

ای ه م هس / تی ز ت پی / دا ش د

خاک ض عی / فر ت ت وا / نا ش د

- U - / - U U - / - U U -

درس نهم: استعاره

❑ استعاره چیست؟

هرگاه چیزی را به چیز دیگر تشبیه می‌کنیم اما یکی از ارکان اصلی تشبیه یعنی مشبه یا مشبه به را حذف می‌کنیم با آرایه استعاره سروکار داریم. استعاره یعنی عاریت و وام گرفتن

در واقع:

تشبیه گسترده: مشبه + ادات تشبیه + وجه شبه + مشبه به

تشبیه فشرده: مشبه + مشبه به

استعاره: مشبه یا مشبه به

نکته (برای ۲۰) انواع استعاره:

اگر رکن مشبه را حذف کنیم = استعاره مصرحه

اگر رکن مشبه به همراه لوازم یا ویژگی مشبه به بیاید = استعاره مکنیه

صبحگاهی سر خوناب جگر بگشایید / ژاله صبحدم از نرگس تر بگشایید

ژاله صبحدم: استعاره از اشک؛ تشبیه: اشک مانند ژاله صبحدم زیبا است / نرگس: استعاره از چشم؛ تشبیه: چشم یار مانند گل نرگس است.

❑ تشخیص چیست؟

گاهی در استعاره پنهان مشابه موجودی بی‌جان و غیر انسان و مشابه به محذوف، انسان است که باعث به وجود آمدن تشخیص می‌شود؛ و همچنین هرگاه غیر انسان منادا قرار گیرد باعث به وجود آمدن این آرایه می‌شود.
مثال: ای باد بامدادی خوش می‌روی به شادی / پیوند روح کردی پیغام دوست دادی

❑ اضافه استعاری چیست؟

گاه نیز مشبّه به حذف می‌شود و یک ویژگی از آن به مشبّه اضافه می‌شود و به صورت ترکیب اضافی می‌آید. به این نوع اضافه، اضافه استعاری می‌گویند. مثال: چنگال مرگ

درس دهم: سبک هندی

- ✓ رواج سبک هندی به مدت ۱۵۰ سال (از اوایل قرن ۱۱ تا اواسط قرن ۱۲)
- ✓ رو آوردن شاعران به اندرز، مضمون‌آفرینی و باریکاندیشی به دلیل بها ندادن حکومت صفوی به شعر مدحی درباری و عاشقانه و تضاد با آموزه های سنتی عرفانی
- ✓ خارج شدن شعر از تصرف شاعران و در دسترس قرار گرفتن عامه مردم
- ✓ نتیجه منفی: رو آوردن افراد کم اطلاع و عامی به شعر و دور شدن شعر از سلامت و استواری قبلی
- ✓ نتیجه مثبت: روبه‌رو شدن شعر با مضمون ها و قلمرو های تازه؛ به دلیل در میان مردم بودن

❑ ویژگی‌های شعر سبک هندی:

زبانی:

- ✓ راه یافتن زبان کوچه و بازار به شعر
- ✓ گسترش دایره واژگان و از بین رفتن لغات ادبی قدیمی (از بین رفتن مختصات خراسانی)
- ✓ دلایل حذف ویژگی های سبکی: حملات پی‌درپی بیگانگان و از بین رفتن کتابخانه ها و در نتیجه آشنا نبودن فضلا با ادبیات قدیم / تغییر جغرافیایی حوزه های شعری در نقاط مختلف ایران و تأثیر پذیرفتن از زبان‌های نواحی گوناگون
- ✓ وارد شدن لغات مربوط به مذاهب و آداب و رسوم هندوان و کم شدن لغات عربی به دلیل از بین رفتن سلطه حکومت بغداد
- ✓ افزایش استفاده از لغات ترکی به سبب حملات تیموریان و ازبکان و همچنین سخن گفتن شاهان صفوی به ترکی
- ✓ زبان سبک هندی واقع‌گرا و زبان حقیقی مردم است.

ادبی:

- ✓ استفاده کمتر از بدیع و بیان (جز موارد تصادفی یا طبیعی)
- ✓ آرایه های پر کاربرد این سبک شامل: تلمیح، اسلوب، معادله، حسن تعلیل، حس آمیزی و تمثیل
- ✓ قالب به ظاهر غزل است و گاهی به ۴۰ بیت هم می‌رسد و تکرار قافیه زیادی دارد. به دلیل اینکه شاعر سبک هندی تک بیت‌گو است و قالب حقیقی شعرش مفردات است.
- ✓ استفاده از ردیف‌های طولانی و خوش آهنگ

فکری:

- ✓ شعر معنی‌گراست نه صورت‌گرا و مضمون‌سازی رواج دارد.
- ✓ شعر سبک هندی در تک بیت خلاصه است و طول و عرض معنا از یک بیت فراتر نمی‌رود.
- ✓ بازگو کردن مطالب فلسفی، عرفانی و غنایی گذشتگان توسط شاعران
- ✓ کوشش شاعران بر مضمون یابی و ارائه خیال خاص و معنی یافتن فکر جزئی و تازه و بیان آن به صورت اعجاب انگیز

❑ نثر سبک هندی

سه نوع نثر: ۱ ساده ۲ مصنوع ۳ بینابین

ساده: لغات و ترکیبات عربی، اشاره به آیات و احادیث و در آمیختگی شعر و نثر.

نمونه این نوع نثر: (در خارج: کتب داراشکوه در هند/ شرفنامه بدلیسی در عثمانی/ بدایع الوقایع واصفی در ماوراءالنهر)
 (در ایران: تاریخی: تذکره شاه طهماسب از شاه طهماسب صفوی/ عالم‌آرای عباسی از اسکندربیک ترکمان/ رشحات عین الحیات از علی بن حسین واعظ کاشفی (عرفان)/ مجالس المؤمنین از قاضی نورالله شوشتری (زندگینامه)/ جامع عباسی از شیخ بهایی (فقه)).
 مصنوع: در نوشتن فرمان‌ها، دیباچه‌ها و منشآت استفاده می‌شده است. تکلف و بی‌ذوقی و غلط‌پردازی زیادی در این نوع به چشم می‌خورد.
 نمونه: عباس‌نامه وحید قزوینی/ محبوب القلوب میرزا برخوردار فراهی
 بینابین: نثری نه چندان دشوار و نه چندان ساده که در اصل، قصد نویسنده آسان‌نویسی است. نمونه: کتاب حبیب‌السیر از خواندمیر و احسن‌التواریخ از حسن‌بیگ روملو

❑ ویژگی‌های نثر:

زبانی:

در آمیختگی نظم و نثر / کاربرد وجه وصفی / جمع بستن با «ات» / در زبان‌های معمولی فارسی و ترکی مطابقت صفت و موصوف به تقلید از عربی / آوردن تتابع اضافات در مقام تعارف و تمجید از بزرگان یا به سبب قرینه‌پردازی و موازنه / آوردن جملات طولانی / کاربرد افعال با پیشوندهای متعدد؛ / فراوانی لغات ترکی و مغولی

ادبی:

از دیدگاه ادبی ارزش والایی ندارد به دلیل اینکه به زبان عامیانه نزدیک است. رواج استفاده از آیات، احادیث و عبارات عربی و نمودار شدن در تلمیح / کاربرد شعرهای ضعیف در متن کتاب‌های نثر که غالباً سروده خود مؤلفان است / آمیزش زبان فارسی با دیگر زبان‌ها (مغولی، ترکی، عربی)

فکری:

خالی ماندن ایران از نویسندگان قوی به سبب تأثیر فساد و تیره‌بختی چند قرن گذشته و کشتار مردم و فرار دسته‌جمعی افراد باذوق و آزاده از بیم تیغ استبداد، به خارج از ایران و کشته شدن یا مردن آنان از گرسنگی و فقر

درس یازدهم: پایه‌های اوایی همسان دولختی

❑ وزن دولختی چیست؟

دو پایه مختلف وجود دارد که یکی در میان، تکرار می‌شوند؛ برای مثال، وزن «مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن» در نظم همسان دولختی، هر مصراع، از دو پاره همگون تشکیل می‌شود.

ارایش پایه‌ها در اوزان همسان تک‌پایه‌ای و دولختی را می‌توان به گونه زیر نشان داد:

همسان تک پایه ای: الف الف الف = □ □ □ □ همسان دولختی: الف ب // الف ب = □ □ // Δ □ □

مثال: تا دل هرزه گرد من رفت به چین زلف او / زان سفر دراز خود عزم وطن نمی‌کند

پایه‌های اوایی	تا د لِ هَر	زِ گَر دِ مَن	رَ ف ت بِ چِی	نِ زَلِ فِ او
پایه‌های اوایی	زان سَفَتِرِ	دِ را زُحْدُ	عَزمِ وَ طَنِ	نِ می‌کُنْدُ
وزن	مُفْتَعِلُنْ	مُفَاعِلُنْ	مُفْتَعِلُنْ	مُفَاعِلُنْ
نشانه‌های هجایی	-UU-	-U-U	-UU-	-U-U

مثال: آینه سکندر، جام می‌است بنگر / تا بر تو عرضه دارد احوال ملک دارا

پایه‌های آوایی	آ یی نِ	یِ سِ کُن در	ج ا مِ مِ یَس	ت بِنِ گَر
پایه‌های آوایی	تَا بَرْتُ	عَرَضِ دَا رَد	أَحْ وَ اِ لِ مُل	کِ دَا رَا
وزن	مَفْعُولُ	فَاعِلَاتُنْ	مَفْعُولُ	فَاعِلَاتُنْ
نشانه‌های هجایی	U _ _	_ _ U _	U _ _	_ _ U _

درس دوازدهم: کنایه

□ کنایه چیست؟

هرگاه نویسنده بخواهد درباره مطلبی غیرمستقیم صحبت کند یا درباره امر پوشیده سخن بگوید از این آرایه بهره می‌برد. در واقع سخنی است که یک مفهوم دور و یک مفهوم نزدیک دارد و نویسنده در متن خود از معنای دور آن استفاده می‌کند. (کنایه هم گونه‌ای از مجاز است که بر بنیاد اصل مجاورت استوار است. همانطور که استعاره بر بنیاد مشابهت استوار بود)

□ فرق کنایه با مجاز:

در مجاز، فقط یکی از دو معنی، قابل دریافت است آن هم معنی غیرحقیقی؛ اما در کنایه، هر دو معنی دور و نزدیک دریافت می‌شود؛ ولی معنی دور اراده شده است.

□ فرق کنایه با استعاره:

معمولاً استعاره در واژه روی می‌دهد و کنایه در ساختار کلام.

نمونه‌هایی از کنایه:

آش نخورده و دهن سوخته: به خاطر انجام ندادن کاری مجازات شدن

دندان به دندان خاییدن: کنایه از خشم و حرص خوردن

سجاده برآب انداختن: کنایه از کار بی‌هوده انجام دادن

خانه خرابم کردی: کنایه از بدبخت کردن کسی

در پوستین خلق افتادن: کنایه از غیبت کردن، عیب‌جویی کردن از دیگران

باکس طلایی :

۱. مسیر به وجود آمدن سبک عراقی: به وجود آمدن زمینه‌های تغییر سبک با روی کار آمدن حکومت‌های غزنوی و سلجوقی و تغییر مرکز ادبی و سیاسی از خراسان به عراق عجم و فاصله گرفتن سبک بینابین و اذربایجانی از سبک خراسانی
۲. سبک عراقی به مدت ۳۰۰ سال (از اوایل قرن ۷ تا اوایل قرن ۱۰) سبک غالب بود.
۳. دلیل نامیدن سبک عراقی: منتقل شدن کانون‌های فرهنگی از خراسان به عراق عجم پس از حمله مغول و وجود شاعران و نویسندگان بزرگ در این دوره که اغلب از شهرهای عراق عجم (اصفهان، همدان، ری، اراک کنونی و ...) بودند
۴. ویژگی‌های نثر قرن ۷: گرایش به دو جریان ساده نویسی (طبقات ناصری و مرصادالعباد) و پیچیده نویسی با محتوای تاریخی (تاریخ و صاف و تاریخ جهانگشای جوینی)
۵. المعجم فی معاییر اشعار العجم از نخستین و مهم‌ترین آثار در علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر از شمس قیس رازی
۶. شاعران و نویسندگان قرن ۷: مولانا، سعدی، فخرالدین عراقی، نجم‌الدین رازی، عطا ملک جوینی، شمس قیس رازی، فضل‌الله همدانی
۷. شاعران و نویسندگان قرن ۸: خواجوی کرمانی، حافظ، ابن‌یمین، سلمان ساوجی، عبید زاکانی، حمدالله مستوفی
۸. وزن شعر درحقیقت حاصل چینش منظم پایه‌های آوایی یا ارکان عروضی است.
۹. ادعای همانندی میان دو یا چند چیز را آرایه «تشبیه» می‌نامند که باعث خیال‌انگیز تر شدن سخن می‌شود. تشبیه ریشه در نگاه و تفکر گوینده دارد
۱۰. تشبیه گسترده: تشبیه‌ی که ۴ یا ۳ رکن دارد و ممکن است وجه شبه یا ادات آن حذف شود / تشبیه فشرده: فقط دو رکن اصلی مشبه و مشبه به را دارد. که به دو بخش اضافی و غیراضافی تقسیم می‌شود.
۱۱. ویژگی‌های زبانی سبک عراقی: چهارچوب سبک خراسانی / کم شدن لغت اصیل فارسی و جایگزین لغات عربی / می‌جای همی، در به جای اندر / استفاده اندک از ایدون، ایدر، آبا، آبراکم استفاده شدن مر در کنار مفعول
۱۲. ویژگی‌های ادبی سبک عراقی: کاربرد بیشتر غزل و تشبیت تخلص در انتها آن / توجه بیشتر به علوم ادبی از جمله بیان و بدیع و خارج شدن شعر از دربار / از رونق افتادن قصیده و رواج غزل عارفانه و عاشقانه
۱۳. ویژگی‌های فکری سبک عراقی: تغییر یافتن فکر به سبب تاثیر پذیری از مسائل اجتماعی سیاسی / متعالی شدن مقام معشوق تا آنجا که با معبود یکی می‌شود / رواج تصوف بعد از حمله مغول و رواج برخی اندیشه‌ها، از جمله بی‌اعتباری دنیا و اعتقاد به قضا و قدر / مفاهیم و اندیشه‌های شعر این دوره پرهیز از زهد ریایی، توجه به صفا و پالایش درون، برتری عشق بر عقل و امثال آنها
۱۴. رواج تاریخ نویسی از دوره مغول به سبب علاقه آنان به ثبت وقایع مربوط به پدرانشان و ادامه یافتن آن در دوره تیموریان

درس اول : تاریخ ادبیات فارسی در قرن های هفتم ، هشتم و نهم

۱. هریک از ویژگی های شعری زیر مربوط به کدام شاعر است؟ (مدرسه علامه حلی زابل)
- الف) از شاعران نام آور قرن هفتم و صاحب غزل های عرفانی زیبا است. مثنوی عشاق نامه او مشهور است و در هر فصل (.....)
- ب) شاعر عصر سربداران و مردی دهقان پیشه که قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی آشکار کرده و در اشعارش فناعت پیشگی و بی اعتباری دنیا را مورد تأکید قرار داده است (.....).

۲. جدول زیر را کامل نمایید. (دبیرستان برهان دانش ملکان)

موضوع و محتوا	نوع نثر کتاب	نام نویسنده	
		سعیدی	گلستان
			مرصاد العباد
			تاریخ جهانگشا

۳. درست یا نادرست بودن عبارت های زیر را تعیین کنید. (دبیرستان شهید سمیه سرو آباد).
- الف) فیه ما فیه و مجالس سبعة را مولانا گفته و شاگردانش نوشته اند
- ب) حافظ، فرمانروای مُلک سخن، سی و پنج سال گرد جهان گشت
- ج) جامی معروف ترین شاعر قرن هشتم، کتاب بهارستان را به تقلید از گلستان نوشت
- د) در منظومه ی «موش و گربه»، ناهنجاری های اجتماعی به شیوه ی طنز و تمثیل بیان شده است

۴. چه عواملی باعث تغییر سبک ادبیات در قرن هفتم شد؟ (دبیرستان خوارزمی بهشهر)

۵. جاهای خالی را با واژگان مناسب پر کنید. (دبیرستان دانشجو تهران)

الف) نخستین و مهم ترین اثر در علم عروض و قافیه و نقد شعر کتاب است.

ب) مثنوی عشاق نامه از شاعر نام آور ایرانی، است.

۵. هر اثر مربوط به کدام شاعر یا نویسنده است. یک مورد اضافه است. (دبیرستان شهید بهشتی ساری)

دیوان شمس: رساله دلگشا / تذکره دولتشاه / تاریخ گزیده

مولانا جلال الدین بلخی / حمدالله مستوفی / دولتشاه سمرقندی / عبید زاکانی / سلمان ساوجی

۶. کدام اثر از آثار قرن هشت نیست؟ (سرای دانش فلسطین تهران)

الف) جمشید و خورشید / ب) اخلاق الاشراف / ج) تاریخ گزیده / د) جامع التواریخ

۷. جاهای خالی را با واژگان مناسب پر کنید (فرزانگان اندیشه شهریار تهران).

الف) نجم الدین رازی کتاب را در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی نوشت..

ب) قالب که پیش از این در خدمت ستایش فرمانروایان بود، کمرنگ شد و که زبان دل و عشق بود،

گسترش یافت.

پ) سبک عراقی به مدت سال، سبک غالب متون ادب فارسی بود

۸. دو جریان نثرنویسی در سبک عراقی را توضیح دهید و برای هر کدام نمونه ای مثال بزنید؟

پاسخ‌ها:

سوال ۱: الف مولانا ب ابن یمین

سوال ۲: الف : گلستان/ سعدی/نثر مسجع/درس اخلاق و حکمت

ب:مرصادالعباد/نجم رازی/ به نثر و گاهی دارای سجع و موازنه / سلوک دین و تربیت نفس انسانی

ج: تاریخ جهانگشا/ عطا ملک جوینی/نثر مصنوع و دشوار/ شرح ظهور چنگیز، احوال و فتوحات او، تاریخ خوارزمشاهیان، فتح قلعه‌های اسماعیلیه و حکومت جانشینان حسن صباح

سوال ۳: الف : درست ب: نادرست ج: نادرست د: درست

سوال ۴: روی کار آمدن حکومت های غزنوی و سلجوقی /تغییر مرکز فرهنگی سیاسی از خراسان به عراق عجم

سوال ۵: دیوان شمس: مولانا رساله دلگشا:عبید زاکانی تذکره دولتشاه:دولتشاه سمرقندی تاریخ گزیده:حمدالله مستوفی

سوال ۶: گزینه د

سوال ۷: الف : مرصاد العباد ب: قصیده- غزل پ: ۳۰۰

سوال ۸: گرایش به دو جریان ساده نویسی (طبقات ناصری و مرصادالعباد) و پیچیده نویسی با محتوای تاریخی (تاریخ و صاف و تاریخ جهانگشای جوینی)

درس دوم: پایه های آوایی

۹. پایه های بیت زیر را بنویسید.(دبیرستان نمونه صیاد شیرازی کامیاران)

“ رو سر بنه به بالین تنها مرا رها کن ترک من خراب شبگرد مبتلا کن

۱۰. پاسخ درست را از داخل کمانک انتخاب کنید.(دبیرستان باقرالعلوم)

با (شکل گیری پایه های آوایی/ خوانش درست شعر) به درنگ منظم و یکنواختی که بعد از هر دسته از هجاها وجود دارد، پی می بریم.

وزن شعر درحقیقت حاصل چینش منظم (پایه های آوایی/درنگ های پایان واژه) است.

۱۱. بیت زیر را متناسب با پایه های آوایی تفکیک کنید، سپس وزن و نشانه های هجایی آن را بنویسید. (دبیرستان نمونه ابوعلی سینا تهران).

بانگ زد یارش که بر در کیست آن ؟ گفت بر در هم تویی ای دلستان

			پایه های آوایی
			وزن
			نشانه های هجایی

۱۲. جاهای خالی را پر کنید و وزن هر بیت را بنویسید. (دبیرستان امام رضا واحد ۱۰ تبادکان).

ما به غم خو کرده ایم ای دوست ما را غم فرست تحفه ای کز غم فرستی نزد ما هر دم فرست

		کَر د ای می		مصراع اول
				مصراع دوم
				نشانه های هجایی
				وزن

۱۳. مصراع نخست بیت زیر، سه پایه ای است یا چهار پایه ای؟ (فرزانگان اندیشه شهریار تهران) ۱۳

نخستین، راستی را پیشه کردن / چو نیکان از بدی اندیشه کردن

۱۴. وزن کدام مصراع با بقیه متفاوت است؟

- دل می رود ز دستم، صاحب‌دلان خدا را - پنج روزه مهر گردون، افسانه است و افسون

- بی مزد بود و منت، هر خدمتی که کردم - ای ساربان آهسته ران، کارام جانم می رود

۱۵. مشخص کنید که هریک از مصراع های زیر سه رکنی هستند یا چهار رکنی؟ (استعداد های درخشان برازجان)

عزیزا کاسه چشمم سرایت. خوشا وقت شوریدگان غمش

..... آفرین جان آفرین پاک را عشق چون آید برد هوش دل فرزانه را

پاسخ ها:

سوال ۹: مفعول/ فاعلاتن/ مفعول/ فاعلاتن

سوال ۱۰: الف: خوانش درست شعر ب: پایه های آوایی

سوال ۱۱:

	پایه های آوایی	بان گ زد یا	رش ک بر در	کی س تان
		گف ت بر در	هم ت یی ای	دل سی تان
	وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلن
	نشانه های هجایی	-U--	-U--	-U-

سوال ۱۲:

مصراع اول	ما ب غم خو	کَر د ای می	دوس ت ما را	غم ف رست
مصراع دوم	تخ ف ای کز	غم ف رس تی	نزد ما هر	دَم ف رست
نشانه های هجایی	_ U _ _	_ U _ _	_ U _ _	_ U _
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن		فاعلن

سوال ۱۳: سه پایه ای

سوال ۱۴: گزینه ۴

سوال ۱۵: الف: ۳ پایه ای ب: ۴ پاره ای ج: ۳ پایه ای د: ۳ پایه ای

درس سوم : تشبیه

۱۶. ارکان تشبیه مقابل را بنویسید. " آن می، که چو اشک من زلال است در مذهب عاشقان حلال است " (نمونه صیاد شیرازی کامیاران)

۱۷. در بیت زیر، دو رکن اصلی تشبیه را مشخص کنید. (علامه حلی زابل).

صد هزاران دام و دانه است ای خدا/ ما چو مرغان حریص و بینوا

۱۸. در نمونه ابیات زیر، ارکان اصلی تشبیه را مشخص کنید و نوع تشبیه را بنویسید. (علامه حلی زابل).

..... الف) در زلف چون کمندش، ای دل میبچ کآنجا/ سرها بریده بینی، بی جرم و بی جنایت (نوع تشبیه

..... ب) خانه دل ما را، از کرم عمارت کن/ پیش از آنکه این خانه، رونهد به ویرانی (نوع تشبیه

۱۹. نوع تشبیه های به کار رفته را در عبارت زیر نشان دهید. (دبیرستان راهیان نور قوچان).

«تو آن بلندترین هرمی که فرعون تخیل تواند ساخت.

۲۰. مشخص کنید در ابیات و عبارات زیر کدام رکن تشبیه حذف شده است؟ (دبیرستان امام رضا واحد ۱۰ تبادکان)

۱. قطره تویی، بحر تویی، لطف تویی، قهر تویی قند تویی، زهر تویی، بیش میازار مرا

۲. زندگی آتشگهی دیرنده پابرجاست.

۳. این زبان چون سنگ و هم آتش وش است آنچه بجهد از دهان چون آتش است.

۴. پروانه صفت سوختم از آتش عشقت بگذشت ز سر آب و ز پیمان نگذشتم

۲۱. در کدام گزینه ادات تشبیه نیامده است؟ (دبیرستان استاد هه ژار آذر بایجان غربی)

بلم آرام چون قویی سبکبار گرت ز دست برآید چو نخل باش کریم

چو خواهی که گویی نفس بر نفس (پی در پی) مانند پنبهدانه که در پنبه تعبیه است

۲۲. در بیت زیر مشبّه و مشبّه به را مشخص کنید؛ نوع تشبیه «گسترده» است یا «فشرده»، چرا؟ (دبیرستان استاد هه ژار آذربایجان غربی)

گویند روی سرخ تو سعدی که زرد کارد؟ اکسیر عشق بر مسم افتاد و زر شدم

۲۳. در نمونه های زیر پایه های تشبیه را مشخص کنید (دبیرستان راهیان نور قوچان).

الف) لبّت تا در لطافت لاله سیراب را ماند دلم در بی قراری چشمه سیماب را ماند

ب) اگر چو سرو تهی دست می روی بر او مرو که او متنفر ز تنگدستان است

پاسخ ها:

سوال ۱۶: می مشبه چو ادات تشبیه اشک مشبه به زلال وجه شبه

سوال ۱۷: ما: مشبه مرغان حریص بینوا: مشبه به

سوال ۱۸: الف: گسترده / زلف: مشبه کمند: مشبه به ب: فشرده / دل: مشبه خانه: مشبه به

سوال ۱۹: گسترده: تو مشبه هرم: مشبه به وجه شبه: بلندترین / فشرده فرعون: مشبه به تخیل: مشبه

سوال ۲۱: ۱. حذف ادات و وجه شبه ۲. حذف ادات تشبیه ۳. حذف وجه شبه ۴. حذف ادات و وجه شبه

سوال ۲۲: گزینه ۳ سوال ۷: عشق: مشبه اکسیر: مشبه به / فشرده، چون فقط مشبه و مشبّه ذکر شده است

سوال ۲۳: لبّت: مشبه لطافت: وجه شبه لاله سیراب: مشبه به ماند: ادات تشبیه /

دلم: مشبه بی قراری: وجه شبه چشمه سیماب: مشبه به ماند: ادات تشبیه.

درس چهارم: سبک شناسی قرن هفتم هشتم و نهم (سبک عراقی)

۲۴. به پرسش‌های زیر پاسخ کوتاه دهید. (سرای دانش فلسطین تهران)

الف. علت نام‌گذاری سبک عراقی را به این نام توضیح دهید؟

ب. علت رواج تاریخ‌نویسی در دوره مغول چه بود؟

ج. دو کتاب دوره مغول که لغات ترکی و مغولی در آنها رواج دارد را نام ببرید؟

۲۵. درستی و نادرستی عبارت‌های زیر را مشخص کنید. (دبیرستان علامه حلی زابل).

الف) از ویژگی‌های ادبی سبک عراقی، کاهش به کارگیری حرف نشانه «مر» در کنار مفعول است.

ب) ملاحسین واعظ کاشفی، کتاب کلیله و دمنه را به انشای خود بازگرداند و آن را «بابرنامه» نامید.

ج) حافظ شاعری است که با تلفیق عشق و عرفان، قصیده را به اوج خود رساند

۲۶. با توجه به مقایسه فکری سبک خراسانی و عراقی، جدول زیر را کامل کنید. (دبیرستان علامه حلی زابل)

سبک عراقی	سبک خراسانی
الف	ستایش خرد
باور به قضا و قدر	ب
آسمانی بودن معشوق	ج
د	شادی‌گرایی

۲۷. در دوره سبک عراقی (قرن هفتم و هشتم) چه کتابی از نثر فنی به نثر ساده یازنویسی شد؟.....

نام کتاب بانویسی شده چیست؟..... (استعدادهای درخشان فرزندان شاکر یزد)

۲۸. کدام گزینه ویژگی سبک عراقی نیست؟ (فرزندگان اندیشه شهریار تهران)

الف) توجه به علوم ادبی از جمله بیان و بدیع بیشتر شده است. ب) «می» اندک اندک جای «همی» را گرفته است.

پ) در هم آمیختگی مختصات کهنه و نو ت) به کارگیری لغات فارسی به جای لغات عربی

۲۹. باتوجه به ویژگی‌های سبک عراقی درستی یا نادرستی جملات را مشخص کنید. (دبیرستان حضرت مریم خرمشهر)

الف) در این دوره توجه به علوم ادبی از جمله بیان و بدیع کمتر شد.

ب) معشوق شاعر زمینی و دست‌یافتنی است و شعر این دوره شادی‌گراست.

۳۰. کدام عوامل موجب پیدایش عرفان در قرن هفتم شد؟ (دو مورد) (دبیرستان شهید سمیه سرو آباد)

۳۱. هر یک از موارد زیر مربوط به کدام قلمرو سبک عراقی است؟ (دبیرستان شهید سمیه سرو آباد)

الف) پرهیز از زهد ریایی

ب) درهم آمیختگی مختصات نو و کهن

ج) توجه به بیان و بدیع

پاسخ‌ها:

سوال ۲۴: الف. رواج شعر و شاعری در عراق عجم که نواحی غربی و مرکزی ایران است / ب. علاقه مغولان به ثبت تاریخ خود و فتوحات و تاریخ پدران خود/ ج. بابر نامه و محاکمه الغتین

سوال ۲۵: الف: غ ب: غ ج: غ

سوال ۲۶: الف ستایش عشق ب: باور به اختیار و اراده ج: زمینی بودن معشوق د: غم‌گرایی

سوال ۲۷: کتاب کلیله و دمنه / انوار سهیلی

سوال ۲۸: گزینه ت

سوال ۲۹: الف: نادرست ب: نادرست

سوال ۳۰: حمله ویرانگر مغولان و بعد از آن هجوم وحشیانه تیمور و حکومت ظالمانه این دو

سوال ۳۱: الف) فکری ب) زبانی ج) ادبی

درس پنجم : پایه های آوایی همسان

۳۲. وزن مناسب نشانه های هجایی مقابل را بنویسید(نمونه صیاد شیرازی کامیاران)

- U - - U - -

۳۳. پایه های آوایی در کدام گزینه با بقیه متفاوت است؟ (دبیرستان دانشجو ناحیه ۴ شهر ری)

کبوتر کجایی دریادلان خدایا

۳۴. با توجه به واژه و وزن واژه مقابل آن کدام گزینه نادرست است؟ (دبیرستان استاد هه واژه آذربایجان غربی)

توانایی: مفاعیلن نوایی: فعولن می روم: مفتعلن یار دارد: فاعلاتن

۳۵. برای واژه های زیر، وزن واژه معادل آن را بنویسید و خوشه هجایی آن را نیز مشخص کنید. (دبیرستان استاد هه واژه آذربایجان غربی)

واژه	وزن واژه	خوشه هجایی
می رفته ای		
تا توانی		

۳۶. بیت زیر را تقطیع کنید و وزن آن را بنویسید (دبیرستان کوثران اهر)

خداوندا شبم را روز گردان / چو روزم بر جهان ، پیروز گردان

۳۷. در کدام گزینه آمده است؟ (_ U U / _ _ U U / _ _ U U ؟ ۳۷. نام درست وزن واژه خوشه های هجایی)

الف) مفاعیلن مفاعیلن فعولن / ب) فعلاتن فعلاتن فعلن / پ) فعولن فعولن فعل

۳۸. وزن واژه بیت « درین درگاه بی چونی، همه لطف است و موزونی / چه صحرايي، چه خضرايي، چه درگاهي، نمی دانم »

در کدام گزینه آمده است؟ (دبیرستان آیت الله خامنه ای ایوان غرب)

الف) فعالاتن فعالاتن فاعلن / ب) مستفعلن مستفعلن مستفعلن / پ) مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

۳۹. باتوجه به علامت های داده شده نام وزن را بنویسید. (دبیرستان کوثران اهر)

UU --

U ---

U --

پاسخ ها :

سوال ۳۳ : مستفعلن / فعالاتن / سوال ۲ : دریادلان

سوال ۳۴ : گزینه ۲ (می روم)

سوال ۳۵ :

خوشه هجایی	وزن واژه	واژه
-- U -	مستفعلن	می رفته ای
- U --	فاعلاتن	تا توانی

سوال ۳۶ : خُ داون دا / شَ بَم رارو / زِ گَر دان

چُ رو زَم بر / جَ هان پی رو / زِ گَر دان

U/--U/--U--

سوال ۳۷ : گزینه ب

سوال ۳۸ : گزینه پ

سوال ۳۹ : فعلاتن / مفاعیلن / فعولن

درس ششم: مجاز

۴۰. معنای حقیقی و معنای مجازی واژه مشخص شده را بنویسید (دبیرستان آیت الله خامنه ای ایوان غرب).

الف) به یاد روی شیرین بیت میگفت

ب) جهان خوردم و کارها راندم

۴۱. کلمات مجاز را پیدا کنید و معنی مجازی آن را بنویسید (دبیرستان کوثران اهر)

الف) شاید شد چو درخت شکوفه دار سرم

ب) دل عالمی بسوزی چو عذار برافروزی

ج) سینه خواهم شرحه شرحه از فراق

د) خروشی برآمد ز شهر و ز دشت

۴۲. معنی مجاز های مشخص شده را از میان کلمات ذکر شده انتخاب کنید (دو واژه اضافه است) (دبیرستان راهیان نور قوچان)

«قصد - جرئت - مردم - خشم - انگشتی - نویسنده - قدرت»

الف) بر صفرای خویش برنیامدم.

ب) برآشفت ایران و برخاست گرد همی هر کسی کرد ساز نبرد

ج) سر آن ندارد که امشب برآید آفتابی چه خیال ها گذر کرد و گذر نکرد خوابی

د) دهخدا قلم خوبی داشت.

ه) این پیر بر حق، دل کسب این منصب را دارد

۴۳. در بیت زیر کدام گزینه در معنای مجازی به کار رفته است؟ (دبیرستان فرزنانگان شاکر یزد شهرستان اردکان)

فصل گل گر اشک گلگونت ز سر خواهد گذشت گل به سر خواهی زدن از گلبن بستان عشق

الف اشک ب عشق ج بستان د فصل گل

۴۴. معنای مجازی واژه های مشخص شده را بنویسید. (فرزانگان اندیشه شهریار تهران)

الف) سر برگ گل ندارم، ز چه رو روم به گلشن؟

ب) به یاد روی شیرین بیت می گفت / چو آتش تیشه می زد، کوه می سفت

پ) درخت تو گر بار دانش بگیرد / به زیر آوری چرخ نیلوفری را

۴۵. در بیت زیر، کاربرد کدام واژه در معنای مجازی به دلیل رابطه شباهت است؟ (دبیرستان استاد هه ژار آذربایجان غربی)

از من غمزده دل میطلبد غمزه دوست دوستان دلبر ما نرگس گویا دارد

دل - ۲ غمزه ۳ دلبر ۴ نرگس ۱.

۴۶. در ابیات داده شده مجاز را پیدا نموده و مفهوم مجازی آن‌ها را بنویسید. (دبیرستان ام البنین پسکوه سیستان و بلوچستان)

الف) برآشفت ایران و برخاست گرد همی هر کسی کرد ساز نبرد

ب) سپید شد چو درخت شکوفه دار سرم وزین درخت همین میوه ی غم است برم

ج) پیش دیوار آن چه گویی هوش دار تا نباشد در پس دیوار گوش

۴۷. مجاز را در ابیات زیر بیابید. (دبیرستان امام رضا واحد ۱۰ تبادکان)

دل در بر و می در کف و معشوق به کام است سلطان جهانم به چنین روز غلام است

از دست و زبان که برآید کز عهده شکرش به در آید

پاسخ‌ها

سوال ۴۰: بیت: مجاز از شعر معنای حقیقی: بخشی از شعر جهان مجاز از مردم جهان معنای حقیقی: مردم جهان

سوال ۴۱: الف: سر مجاز از مو ب: عالمی مجاز از مردم عالم ج: سینه مجاز از انسان د: شهر و دشت مجاز از مردم آنجا

سوال ۴۲: صفرای: خشم ایران: مردم ایران سر: قصد قلم: نویسندگی دل: قدرت

سوال ۴۳: گزینه د فصل گل

سوال ۴۴: سر: قصد بیت: شعر چرخ: آسمان

سوال ۴۵: گزینه ۴ نرگس

سوال ۴۶: ایران: مردم ایران سر: مجاز از موی سر گوش: مجاز از انسان

سوال ۴۷: می مجاز از جام می دست و زبان مجاز از کل اعضا بدن

باکس طلایی

۱. در قرن دهم دو جریان شعری رونق داشت: ۱ یکی شعر لطیف و فصیح بابا فغانی که به طور طبیعی شعر حافظ را را به سوی سبک دوره بعد یعنی هندی می کشاند ۲ مکتب وقوع که نتیجه چاره اندیشی شاعران برای تغییر سبک و رهایی از گرفتاری تقلید بود و بازتاب طبیعی محیط اجتماعی قرن دهم بود که البته راه به جایی نبرد و بازتاب محیط اجتماعی قرن دهم بود

۲. علل توجه به شعر و شاعری و انواع هنر در نزد پادشاهان صفوی: ۱ داشتن مقام شیخی و رهبری طریقت و تثبیت خود در این جایگاه فرهنگی ۲ تماس داشتن با روسای مذاهب ۳ داشتن رقبایی مانند شاهان عثمانی و هندی

۳. شاعران قرن ۱۰: بابافغانی شیرازی: شاعر تاثیرگذار و شعرش دارای دقت طرافت و رقت معانی است / وحشی بافقی: سبک شعرش حدّ واسط سبک دوره عراقی و دوره بعد، یعنی سبک هندی است و شاخصه اصل آن واقع گرایی / محتشم کاشانی: معروف در در سرودن شعر مذهبی معروف و ترکیب بند عاشورایی

۴. اتفاقات قرن ۱۱: روی کار آمدن حکومت صفوی و ترویج مذهب شیعه / بی توجه بودن شاهان صفوی به شعر ستایشی و درباری و عاشقانه‌های زمینی و گرایش شاعران به مضامین پند و اندرز، توصیف و بیان امور طبیعی و همچنین تبدیل موضوعات و تمثیلات کهن به مضامین تازه و به زبان جدید / مدعی شدن گروه زیادی به شعر و شاعری به سبب وابسته نبودن شعر به دربار و از بین رفتن طبقه مدیحه سرایان / وجود رفاه اقتصاد و در نتیجه روی آوردن مردم به امور فرهنگی
۵. شاعران قرن ۱۱: کلیم کاشانی: مشهور به ابداع معانی و خیال‌های رنگین و همچنین مشهور به خلاق المعانی ثانی/ استفاده از ضرب المثل و ها و الفاظ محاوره / صائب تبریزی: معروف ترین شاعر سبک هندی / مشهور در غزل سرایی/ خداوندگار مضامین تازه شعری / بیدل دهلوی: سرودن غزل‌های خیال انگیز و به کاربردن مضمون‌های بدیع و گاه دور از ذهن/ استفاده از مضمون‌های پیچیده و استعاره‌های رنگین، خیال انگیز و سرشار از ابهام و تخیل‌های رمزآمیز شاعرانه
۶. وزن واژه‌های مهم: فعولن / مفاعیلن / فاعلاتن / مستفعلن / فعاتن / مفتعلن
۷. انواع استعاره: اگر رکن مشبه را حذف کنیم = استعاره مصرحه / اگر رکن مشبه به همراه لوازم یا ویژگی مشبه به بیاید = استعاره مکنیه
۸. گاهی در استعاره پنهان مشبه موجودی بی جان و غیر انسان و مشبه به محذوف، انسان است که باعث به وجود آمدن آرایه تشخیص می شود. و همچنین هرگاه غیر انسان منادا قرار گیرد باعث به وجود آمدن این آرایه می شود.
۹. رواج سبک هندی به مدت ۱۵۰ سال (از اوایل قرن ۱۱ تا اواسط قرن ۱۲)
۱۰. رو آوردن شاعران به اندرز مضمون افرینی و باریک اندیشی به دلیل بهانه ندادن حکومت صفوی به شعر مدحی درباری و عاشقانه و تضاد با با آموزه‌های سنتی عرفانی در سبک هندی
۱۱. خارج شدن شعر از تصرف شاعران و در دسترس قرار گرفتن عامه مردم
۱۲. نتیجه منفی خارج شدن شعر از تصرف شاعران و در دسترس قرار گرفتن عامه مردم: رو آوردن افراد کم اطلاع به شعر و دور شدن شعر از سلامت و استواری قبلی نتیجه مثبت: رور به رو شدن شعر با مضمون‌ها و قلمروهای تازه به دلیل در میان مردم بودن
۱۳. ویژگی زبانی سبک هندی: راه یافتن زبان کوچه و بازار به شعر / گسترش دایره واژگان و از بین رفتن لغات ادبی قدیمی (از بین رفتن مختصات خراسانی) / دلایل حذف ویژگی‌های سبکی: حملات پی در پی بیگانگان و از بین رفتن کتابخانه‌ها و در نتیجه آشنا نبودن فضلا با دبیات قدیم / تغییر جغرافیایی حوزه‌های شعری در نقاط مختلف ایران و تأثیر پذیرفتن از زبانهای نواحی گوناگون / وارد شدن لغات مربوط به مذاهب و اداب و رسوم هندوان و کم شدن لغات عربی به دلیل از بین رفتن سلطه حکومت بغداد، افزایش استفاده از لغات ترکی به سبب حمله تیموریان و ازبکان و همچنین سخن گفتن شاهان صفوی به ترکی / زبان سبک هندی واقع گرا و زبان حقیقی مردم است
۱۴. ویژگی ادبی سبک هندی: استفاده کمتر از بدیع و بیان (جز موارد تصادفی یا طبیعی) / آرایه‌های پر کاربرد این سبک شامل: تلمیح اسلوب معادله حسن تعلیل حس آمیزی و تمثیل / قالب به ظاهر غزل است و گاهی به ۴۰ بیت هم می رسد و تکرار قافیه زیادی دارد. به دلیل اینکه شاعر سبک هندی تک بیت گو است و قالب حقیقی شعرش مفردات است/ استفاده از ردیف‌های طولانی و خوش آهنگ
۱۵. ویژگی فکری سبک هندی: شعر معنی گراست نه صورت گرا و مضمون سازی رواج دارد / شعر سبک هندی در تک بیت خلاصه است و طول و عرض معنا از یک بیت فراتر نمی رود / باز گو کردن مطالب فلسفی عرفانی و غنایی گذشتگان توسط شاعران / کوشش شاعران بر مضمون یابی و ارائه خیال خاص و معنی
۱۶. نثر سبک هندی به: ۱ ساده ۲ بینابین ۳ مصنوع تقسیم می شود.
۱۷. ساده: لغات و ترکیبات عربی، اشاره به آیات و احادیث و در آمیختگی شعر و نثر

۱۸. مصنوع : در نوشتن فرمان‌ها دیباچه‌ها و منشآت استفاده می‌شده است تکلف و بی‌ذوقی و غلط‌پردازی زیادی در این نوع به چشم می‌خورد. نمونه : عباسنامهٔ وحید قزوینی / محبوب القلوب میرزا برخوردار فراهی

۱۹. بینابین : نثری نه چندان دشوار و نه چندان ساده که در اصل قصد نویسنده آسان‌نویسی است. نمونه : کتاب حبیب‌السیر از خواندمیر و احسن‌التواریخ از حسن بیگ روملو

۲۰. تفاوت کنایه با مجاز : در مجاز، فقط یکی از دو معنی، قابل دریافت است آن هم معنی غیرحقیقی، اما در کنایه، هر دو معنی دور و نزدیک دریافت می‌شود؛ ولی معنی دور اراده شده است

درس هفتم : تاریخ ادبیات فارسی در قرن‌های دهم و یازدهم

۴۸. در هریک از موارد زیر، واژه‌های درست را از داخل کمانک انتخاب کنید. (آزمون هماهنگ نوبت صبح خرداد ۱۴۰۲).

الف از میان آثار منثور مولانا (مکاتیب - مجالس سبعه) مجموعه نامه‌های مولانا به قلم خود اوست..

ب) سبک شعر (کلیم کاشانی - وحشی بافقی) حد واسط سبک خراسانی و هندی است و شاخصه آن واقع‌گرایی است.

۴۹. شعر زیر، بخشی از سرودهٔ کدام شاعر است؟ او این شعر خود را در چه قالبی سروده است؟ (آزمون هماهنگ شهریور ۱۴۰۲)

«باز این چه شورش است که در خلق عالم است باز این چه نوحه و چه عزا و چه ماتم است

باز این چه رستخیز عظیم است که از زمین بی‌نفس صورت خاسته تا عرش اعظم است؟

۵۰. کدام یک از گزاره‌های زیر، دربارهٔ وضعیت ادبی قرن یازدهم درست است؟ (آزمون هماهنگ شهریور ۱۴۰۲)

الف) شاعران سروده‌های خود را بیشتر با مضامین پند و اندرز، توصیف و بیان امور طبیعی می‌سرودند.

ب) مهاجرت شاعران به هند باعث شد در مراکز تجمعی، شاعران به مشاعره، مناظره و نقد آثار یکدیگر بپردازند

۵۱. هر یک از توضیحات ستون «الف» را به به‌گزینهٔ مربوط به آن در ستون «ب» وصل کنید. (در ستون «ب» یک توضیح اضافی

است. (دبیرستان شاهد امام مهدی)

الف	ب
الف) واقع‌گرایی شاخصه اصلی شعر اوست	1 صائب تبریزی
ب) خداوندگار مضامین تازه	2 کلیم کاشانی
ج) خلاق‌المعانی ثانی لقب اوست	3 وحشی بافقی
	4 محتشم کاشانی

۵۲. در قرن دهم دو جریان شعری بیشتر رونق داشت یکی شعر لطیف و فصیحی بود که از نمایندگان آن است.

دیگری بود که نتیجهٔ چاره‌اندیشی شاعران برای رهایی از تقلید بود. (دبیرستان فرهنگ شهرستان بردسیر)

۵۳. شاعران قرن ۱۰ را نام ببرید؟ (دبیرستان شرف ناحیه ۴ مشهد)

۵۴. شعر کلیم کاشانی چگونه بود و چه لقب گرفت؟ (دبیرستان شرف ناحیه ۴ مشهد)

پاسخ ها :

سوال ۴۸: الف (مکاتیب) ب (وحشی بافقی)

سوال ۴۹: محشم کاشانی / ترکیب بند

سوال ۵۰: الف

سوال ۵۱: الف : وحشی بافقی ب : صائب تبریزی ج : کلیم کاشانی

سوال ۵۲: بابا فغانی شیرازی / مکتب وقوع

سوال ۵۳: بابافغانی شیرازی - وحشی بافقی - محتشم کاشانی

سوال ۵۴: در ابداع معانی و خیالهای رنگین مشهور است و این ویژگی به غزل های او لطف ویژه ای بخشیده است. ضرب المثل ها و الفاظ

مجاوره که زبان غزل این دوره را به افق خیال عامه نزدیک کرده، سخن او را برجسته ساخته است. وی با به کار بردن مضمون های

ابداعی فراوان «خلاق المعانی ثانی» لقب گرفت.

درس هشتم : پایه های آوایی همسان ۲

۵۵. وزن کدام بیت از تکرار ۴ بار مستفعلن ساخته شده است ؟ (نمونه دولتی امام صادق زاهدان)

ألا یا ائیها الساقی ادر کأساً و ناولها که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها

گر جان عاشق دم زند آتش در این عالم زند . وین عالم بی اصل را چون ذره ها برهم زند

۵۶. پایه های آوایی و وزن و نشانه های هجایی بیت های زیر را مشخص کنید.(دبیرستان شرف ناحیه ۴ مشهد).

الف) ای باد بامدادی، خوش می روی به شادی پیوند روح کردی، پیغام دوست دادی

ب) سلسله موی دوست، حلقه دام بلاست هر که در این حلقه نیست، فارغ از این ماجراست

۵۷. وزن واژه های مصرع پیش رو در کدام گزینه آمده است؟(دبیرستان کوثر شهرستان چمستان)

هان ای دل عبرت بین از دیده عبر کن هان

الف) (مفتعلن فاعلن / مفتعلن فاعلن ب) مفعول مفاعیلن / مفعول مفاعیلن

ج) فعلاتن فعلاتن / فعلاتن فعلاتن د) مفعول فاعلاتن / مفعول فاعلاتن

۵۸. نام پایه آوایی هر یک از ابیات زیر را بنویسید.(دبیرستان آزر شهرستان بابل).

.....«سینه مالامال درد است ای دریغا مرهمی / دل ز تنهایی به جان آمد خدا را همدمی»

.....«غمش در نهانخانه دل نشنید / به نازی که لیلی به محمل نشیند

۵۹. وزن واژه‌های مصراع زیر کدام گزینه است؟ (دبیرستان سرای دانش ۲ شهرستان میاندو آب)

ایوان مدائن را آینه عبرت دان

(الف) مفعول مفاعیلن // مفعول مفاعیلن (ب) مفتعلن ، مفتعلن ، مفتعلن ، مفتعلن

(ج) فعلاتن، فعلاتن، فعلاتن، فعلاتن (د) مفعول مفتعلن // مفعول مفتعلن

۶۰. اگر یک هجا از پایان وزن فعولن حذف شود چه چیزی باقی می ماند؟ (دبیرستان شهید چمران دهگلان)

۶۱. هر یک از مصراع های زیر، از تکرار کدام پایه آوایی همسان ساخته شده است؟ (امتحان هماهنگ نوبت صبح خرداد ۱۴۰۲)

(الف) هر که چیزی دوست دارد، جان و دل بر وی گمارد

(ب) ای ساربان آهسته ران کارام جانم می رود

۶۲. بیت زیر را متناسب با پایه های آوایی تفکیک کنید، سپس وزن واژه و نشانه های هجایی آن را بنویسید. (آزمون هماهنگ نوبت صبح خرداد ۱۴۰۲).

گر جانِ عاشق دم زند، آتش در این عالم زند / وین عالم بی اصل را، چون ذره ها بر هم زند

پاسخ ها :

سوال ۵۵: ب

سوال ۵۶: الف) مفعول فعلاتن مفعول فعلاتن (ب) مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن

سوال ۵۷: گزینه ب

سوال ۵۸: فعلاتن / فعولن

سوال ۵۹: گزینه الف

سوال ۶۰: فعل

سوال ۶۱: الف : فعلاتن ب: مستفعلن

سوال ۶۲:

پایه های آوایی	گر جانِ عا	شق دم زَند	آتش دَ رین	عالم زَند
وزن واژه	وین عالم	بی اصل را	چون ذره ها	بر هم زَند
نشانه های هجایی	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن
	--U-	--U-	--U-	--U-

درس نهم : استعاره

۶۲. در بیت «باغ سلام می کند، سرو قیام می کند / سبزه پیاده می رود، غنچه سوار می رسد»، چند استعاره پنهان یا مکنیه دیده می شود؟ (آزمون هماهنگ نوبت شهریور ۱۴۰۲)

۶۴. با توجه به بیت های زیر به پرسش ها پاسخ دهید. (آزمون هماهنگ نوبت شهریور ۱۴۰۲).

۱- نفس باد صبا مشک فشان خواهد شد / عالم پیر دگر باره جوان خواهد شد

۲- آینه ات دانی چرا غماز نیست؟ / زانکه زنگار از رخسار ممتاز نیست

الف) در بیت یک، کدام یک از ترکیب های «نفس باد»، «باد صبا» و یا «عالم پیر»، یک اضافه استعاری است؟

ب) در مصراع اول بیت دوم، یک واژه بیابید که استعاره آشکار (مصرحه) دارد؛ معنی استعاری آن را بنویسید

۶۵. در عبارات زیر استعاره مکنیه و تشخیص را مشخص کنید. (دبیرستان آزر مایل).

ای نسیم سحر آرامگه یار کجاست؟

بشکن دل بینوای ما را ای عشق

۶۶. در بیت های زیر استعاره ها را پیدا کرده و نوع آن را مشخص کنید. (دبیرستان بعثت کرج)

الف) باز امشب ای ستاره تابان نیامدی / باز ای سپیده شب هجران نیامدی

ب) شب ایستاده است / خیره نگاه او / بر چارچوب پنجره من

۶۷. در بیت زیر استعاره را به تشبیه تبدیل کنید و پایه های تشبیه را تعیین کنید. (دبیرستان نمونه دولتی بشارتی بندرگز)

موضعی خوش و خرم و درختان درهم؛ گفتمی که خرده مینا بر خاکش ریخته

۶۸. کدام یک از استعاره های زیر، تشخیص است؟ (آزمون همانگ نوبت صبح خرداد ۱۴۰۲)

الف) نفس باد صبا مشک فشان خواهد شد / عالم پیر دگر باره جوان خواهد شد

توب) را ز کنگره عرش می زند صفیر ندانمت که در افتادست

۶۹. در بیت زیر، استعاره از چیست؟ و آن را به یک تشبیه کامل تبدیل کنید. (آزمون همانگ نوبت صبح خرداد ۱۴۰۲).

صبحگاهی سر خوناب جگر بگشایید / ژاله صبحدم از نرگس تر بگشایید

۷۰. دو اضافه استعاری را در بیت زیر بیابید. (دبیرستان راهیان نور قوچان):

کس چو حافظ نگشاد از رخ اندیشه نقاب / تا سر زلف سخن را به قلم شانه زدند

پاسخ ها :

سوال ۶۳: چهار بار

سوال ۶۴: الف : نفس باد / ب: آئینه استعاره از قلب

سوال ۶۵: ای نسیم سحر / ای عشق

سوال ۶۶: الف : ای ستاره تابان و ای سپیده شب : استعاره مصرحه

ب : شب ایستاده است استعاره مکنیه

سوال ۶۷: گل ها و سبزه های رنگارنگ خرده مینا به خاکش ریخته بود.

گل ها و سبزه های رنگارنگ : مشبه مانند: ادات خرده مینا: مشبه به

سوال ۶۸: الف

سوال ۶۹: استعاره از اشک / تشبیه: اشک مانند ژاله صبحدم زیبا است

سوال ۷۰: رخ اندیشه / زلف سخن

درس دهم : سبک هندی

۷۱. از ویژگی های زبانی شعر سبک هندی کدام موارد درست است؟ (دبیرستان بعثت ناحیه ۲ کرج)

الف) ورود لغات مربوط به مذاهب و آداب و رسوم هندوان

ب) زبان سبک هندی واقع گرا بود.

ج) دایره واژگان شعر گسترش نیافت.

د) شعر در اختیار طبقات خاص بود

۷۲. جای خالی را کامل کنید. (نمونه دولتی بشارتی بندرگز)

شاعران سبک هندی به موضوع هایی مثل اندرز ، وباریک اندیشی روی آوردند.

۷۳. هر یک از ویژگی های زیر مربوط به کدام یک از قلمرو های سه گانه سبک هندی است؟ (نمونه دولتی بشارتی بندرگز)

الف : شعر سبک هندی معنی گراست ب : گسترش دایره واژگان

۷۴. نوع نثر کتاب های زیر را بنویسید. (دبیرستان شهید چمران دهگلان)

الف : دارالشکوه در هند ب :عباس نامه وحید قزوینی

۷۵. چهار مورد از آرایه‌های پرکاربرد را در شعر سبک هندی نام ببرید. (دبیرستان راهیان نور قوچان)
۷۶. دو نمونه معروف نثر بینابین (نه چندان ساده و نه چندان دشوار) را در سبک هندی مثال بزنید. (دبیرستان راهیان نور قوچان)
۷۷. در بیت زیر، ویژگی‌های سبکی کدام دوره دیده می‌شود؟ (عراقی - هندی) (آزمون هماهنگ نوبت صبح خرداد ۱۴۰۲)
- هر که شد قانع به بوی خانهٔ همسایه ساخت / تا به دل بوی کبابی بود، چشمم سیر بود
۷۸. اثر متناسب با هر گزاره را از داخل کمانک مقابل آن انتخاب کنید. (آزمون هماهنگ شهریور ۱۴۰۲).
- الف) از جمله آثاری که به نثر ساده در خارج از ایران، در دورهٔ سبک هندی، نوشته شده است. (بدایع الوقایع / جامع عباسی)
- ب) نثری نه چندان ساده و نه چندان دشوار دارد؛ به همین دلیل جزء نثر بینابین سبک هندی به شمار می‌آید. (احسن التواریخ/ عیار دانش)

پاسخ ها :

- سوال ۷۱: الف و ب
- سوال ۷۲: مضمون آفرینی
- سوال ۷۳: الف: فکری / ب: زبانی
- سوال ۷۴: نثر ساده / نثر مصنوع
- سوال ۷۵: حسن تعلیل، حس آمیزی، تمثیل، اسلوب معادله
- سوال ۷۶: کتاب حبیب السیر - احسن التواریخ.
- سوال ۷۷: هندی
- سوال ۷۸: الف) بدایع الوقایع / ب) احسن التواریخ

درس یازدهم : پایه های آوایی همسان دولختی

۷۹. کدام گزینه همسان دولختی است و می‌توان هجاهای آن را به دو شکل به پایه‌های آوایی دسته‌بندی کرد؟ (آزمون هماهنگ شهریور ۱۴۰۲)

- الف) سر برگ گل ندارم، ز چه رو روم به گلشن؟ / ب) گوش کشیده است از آن گوش به من نمی‌کند
- پ) دست از مس وجود چو مردان ره بشوی / ت) بسیار گنه کردیم آن بود قضای تو
۸۰. از میان دو بیت زیر کدام بیت دارای وزن همسان دولختی است؟ وزن آن را نیز بنویسید. (دبیرستان شهید چمران شهرستان دهگلان)
- الف) هان! ای دل عبرت‌بین! از دیده عبّر کن! هان / ایوان مدائن را آینه عبرت دان
- ب) سینه مالمال درد است ای دریغا مرهمی / دل ز تنهایی به جان آمد خدا را همدمی

۸۱. پایه های آوایی یک مصرع از بیت زیر را مشخص کنید و بنویسید چرا دارای وزن همسان دو لختی است؟ (دبیرستان شاهد امام مهدی)

دائم گل این بستان شاداب نمی ماند / دریا بضعیفان را در وقت توانایی

۸۲. درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید. (دبیرستان فرهنگ شهرستان بردسیر).

در نظم همسان دو لختی، هجای پایان نیم مصراع، مانند پایان مصراع، همیشه بلند محسوب می شود. (درست / نادرست)

وزن های دولختی هم به صورت چهارگونی و هم به صورت سه رکنی وجود دارند (درست / نادرست)

۸۳. کدام بیت دارای نظم همسان دولختی است؟ (فقط علامت بزنید) (دبیرستان علامه حلی زابل)

الف) الفبای درد از شبم می تراورد / نه شبم که خون از لبم می تراود

ب) آینه سکندر، جام می است بنگر / تا بر تو عرضه دارد احوال ملک دارا

۸۴. وزن کدام بیت «مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن» است؟ (آزمون هماهنگ نوبت عصر خرداد ۱۴۰۲)

الف) حالی درون پرده بسی فتنه میرود / دکنن ها چه افتد بر پرده هک زمان آن تا

ب) ای دوست شکر خوشتر یا آن که شکر سازد؟ / خوبی قمر بهتر، یا آن که قمر سازد؟

۸۵. وزن واژه بیت (باغ سلام میکند، سرو قیام میکند / سبزه پیاده میرود، غنچه سوار می رسد) کدام است؟ (آزمون هماهنگ نوبت عصر خرداد ۱۴۰۲)

(۱۴۰۲)

الف) مفاعیلن فعلاتن مفاعیلن فعلاتن (ب) مفتعلن مفاعیلن مفتعلن مفاعیلن

ج) فعلاّت فاعلاتن فعلاّت فاعلاتن (د) مستفعل فاعولن مستفعل فاعولن

۸۶. وزن واژه بیت زیر را بر پایه هر دو برش هجایی (سه تایی - چهارتایی) و (چهارتایی - سه تایی) تعیین کنید. (دبیرستان راهیان نور قوچان):

(نیاز به تقطیع در قالب جدول نیست)

هان ای دل عبرت بین، از دیده عبر کن، هان!

ایوانِ مداین را، آینه عبرت دان

۸۷. آرایش پایه ها در اوزان همسان تک پایه ای و دو لختی را در شکل هندسی نشان دهید. (دبیرستان فاطمه زهرا رستم کلا بهشهر)

همسان تک پایه ای

همسان دو لختی

پاسخ ها :

سوال ۷۹: ت) بسیار گنه کردیم آن بود قضای تو، (مستفعلُ مفعولن یا مفعولُ مفاعیلن)

سوال ۸۰: الف مفعول مفاعیلن

سوال ۸۱: دریا ب ض عی فان را دروق ت ت وا نا یی

مفعول مفاعیلن

سوال ۸۲: درست / نادرست

سوال ۸۳: گزینه ب

سوال ۸۴: گزینه ب

سوال ۸۵: گزینه ب

سوال ۸۶: (سه تایی - چهارتایی) مفعولُ مفاعیلن

چهارتایی - سه تایی) مستفعلُ مفعولن

سوال ۸۷:

□ □ □ □ : دولختی : □ □ □ □ همسان :

درس دوازدهم : کنایه

۸۸. در ابیات زیر کنایه هارا بیابید. (نمونه دولتی امام صادق زاهدان)

الف) پیشانی عفو ترا، پرچین نسازد جرم ما آینه کی بر هم خورد، از زشتی تمثالها

ب) بگفتا دل ز مهرش کی کنی پاک؟ بگفت آنکه که باشم خفته در خاک

۸۹. در نمونه های زیر کنایه ها را بیابید و مفهوم کنایی آن ها را بیان کنید. (دبیرستان شرف ناحیه ۴ مشهد).

-به خون خود آغشته و رخته اند چه گل های رنگین به جوبارها

-دامن هر گل مگیر و گرد هر بلبل مگرد طالب حسن غریب و معنی بیگانه باش

همت مردانه می خواهد گذشتن از جهان یوسفی باید که بازار زلیخا بشکند

۹۰. کنایه هارا در بیت ها و عبارت های زیر مشخص کنید و مفهوم آن را بنویسید. (دبیرستان خواجه نصیر الدین توسی آستارا)

عاقل چون خلاف اندر میان آید، بجهد و چون صلح ببند، لنگر بنهد

زاغی از آنجا که فراغی گزید . رخت خود از باغ به راغی کشید

۹۱. در عبارات زیر کنایه‌ها را بیابید و بنویسید کنایه از چیست؟ (دبیرستان کوثر ناحیه ۳ کرج)

الف- من مثل بقیه بچه‌ها نشانه می‌رفتم که به توپ بزنم اما پایم به توپ نمی‌خورد، بور می‌شدم. بچه‌ها می‌خندیدند

ب- نقش برآب می‌زنم از گریه حالیا / تا کی شود قرین حقیقت مجاز من

ج- دامن‌کشان که می‌روی امروز بر زمین / فرد اغبار کالبدت بر هوا

د- به تیغم گر کشد، دستش نگیرم / وگر تیرم زند منت پذیرم

۹۲. در بیت زیر یک عبارت کنایه شناسایی کنید و مفهوم کنایه آن را بنویسید. (دبیرستان سرای دانش ۲ شهرستان میاندوآب).

همت مردانه می‌خواهد گذشتن از جهان / یوسفی باید که بازار زلیخا بشکند

۹۳. معنی کنایه عبارات زیر را بنویسید. (دبیرستان آزر شهرستان بابل).

دست گل به آب دادن: تنگدست بودن:

۹۴. در متن زیر یک عبارت کنایه شناسایی کنید و مفهوم کنایه آن را بنویسید. (آزمون هماهنگ نوبت صبح خرداد ۱۴۰۲)

اکنون همچنین علمای زمان در علوم موی می، شکافند

۹۵. در بیت زیر، کنایه کدام است؟ معنای آن چیست؟ (آزمون هماهنگ نوبت عصر ۱۴۰۲)

در هر طرف ز خیل حوادث / است گهی کمین زان رو عنان گسسته دواند سوار عمر

پاسخ‌ها :

سوال ۸۸: پرچین نساختن پیشانی: خشمگین و عصبانی نشدن / در خاک خفتن: مردن / دل از هر کسی پاک کردن: کنایه از فراموش کردن او

سوال ۸۹: بیت اول: به خون خود آغشته بودن کنایه از شهید شدن

بیت دوم: دامن چیزی را گرفتن کنایه از متوسل شدن

بیت سوم: بازار شکستن کنایه از بی رونق کردن

سوال ۹۰: جهیدن «کنایه از فرار کردن / «لنگر نهادن» کنایه از ماندن

ب) «رخت کشیدن» کنایه از کوچ کردن

سوال ۹۱: بور می‌شدم: خجالت می‌کشیدم / نقش برآب می‌زنم: کنایه از کار بیهوده / دامن‌کشان که می‌روی امروز بر زمین: کنایه از

ناز و غرور داشتن / به تیغم گر کشد: کنایه از کشتن / دستش نگیرم: کنایه از مانعش نمی‌شوم

سوال ۹۲: بازار شکستن کنایه از بی رونقی کردن / گذشتن از چیزی: صرف نظر کردن

سوال ۹۳: اشتباه کردن / تهیدست بودن

سوال ۹۴: موی شکافتن کنایه از دقت کردن و ریز بینی

سوال ۹۵: عنان گسسته دواندن کنایه از تند و سریع

سوالات ترکیبی :

۹۶. بیت زیر را بخوانید و به سوالات پاسخ دهید. (آزمون هماهنگ نوبت صبح خرداد ۱۴۰۲).

ما ز آغاز و ز انجام جهان بی خبریم اول و آخر این کهنه کتاب افتاده است»

الف) شاعر بیت که به ابداع معانی و خیال های رنگین مشهور است چه نام دارد؟ ،

ب) یک استعاره در بیت مشخص کنید و معنای آن را بنویسید.

ج) نام آرایه مشترک بین « اول و آخر» و « انجام و آغاز» چیست؟

د) مفهوم فکری شعر چیست؟

۹۷. متن زیر را از نظر زیبایی شناسی بررسی کنید. (چهار آرایه غیر تکراری) (فرزانگان اندیشه شهریار)

فراش باد صبا را گفته تا فرش زمردین بگسترد و دایه ابر بهاری را فرموده تا بنات نبات در مهد زمین بپرورد. درختان را به

خلعت نوروزی قبای سبز ورق در بر گرفته و اطفال شاخ را به قدوم موسم ربیع کلاه شکوفه بر سر نهاده

۹۸. صحیح یا غلط بودن موارد زیر را مشخص کنید. (دبیرستان هه ژار پیرانشهر).

آن چه موجب زیبایی تشبیه می شود، وجه شباهتی است که شاعر و نویسنده بدان دست یافته است. صحیح غلط

مجاز کاربرد واژه در معنای نهاده (حقیقی) است صحیح غلط

۹۹. درست یا نادرست بودن عبارات زیر را مشخص کنید. (آزمون هماهنگ نوبت صبح خرداد ۱۴۰۲).

الف) از شاعران سرآمد قرن هشتم است. «ابن یمین» او با تلفیق عشق و عرفان، غزل فارسی را به کمال رساند.

ب) شاعران در قرن دهم معتقد بودند که سبک عراقی در گیر ذهن گرای شده است

۱۰۰. ا توجه به متن زیر به پرسش های داده شده پاسخ دهید.

مجموعه ای می بایست از هر دو عالم روحانی و جسمانی که هم محبت و بندگی به کمال دارد و هم علم و معرفت به

کمال دارد تا بار امانت مردانه و عاشقانه در سفت جان کشد (نجم الدین رازی)

الف) درست یا نادرست بودن عبارات زیر را تعیین کنید.

ترکیب (در سفت جان کشیدن) کنایه از حمل کردن است.

بار امانت) ترکیب اضافه استعاری است.

ب) یک مورد از ویژگی های فکری متن را ذکر کنید

پاسخ‌ها:

سوال ۹۶: الف) کلیم کاشانی / ب) کهنه کتاب استعاره از جهان هستی / ج) تضاد / د) ناشناخته بودن آغاز و پایان هستی

سوال ۹۷: فراش باد صبا: تشبیه / فرش زمردین: استعاره / کل عبارت: تشخیص / در برگرفتن: کنایه از پوشیدن

سوال ۹۸: غلط / غلط

سوال ۹۹: نادرست / درست

سوال ۱۰۰: الف: درست / نادرست

ب: درون مایه عبارت عرفانی است و درباره انسانی که هم دانش دارد و هم عشق و با این دو ویژگی شایستگی یافته تا بار امانت ایزدی را بر دوش کشد. یا اشاره به خلقت انسان تجمیع تمام خصلت‌های خوب آفرینش است.